

Førstemann ut har lav sosial bakgrunn

Ikke bare egen, men også foreldrenes utdanning er med på å styre når i livet vi velger å starte vårt første samliv. Kvinner og menn med lav sosial bakgrunn blir samboer eller gift for første gang i en yngre alder enn dem med en høyere sosial bakgrunn. De sosiale forskjellene i når en etablerer seg gjelder både kvinner og menn, men er tydeligst blant kvinner.

Hvad nu nærmest det angår, at unge mænd af eiendomsklassen udsætte noget længer med giftermål end gutter af arbejdsklassen, så synes det endnu ikke så vanskeligt at forstå. Den, som er født og opdragen i bedre kår, kommer jo uvilkårlig til at betragte det som sin opgave at arbeide sig frem til en mindst ligeså god selvstændig stilling som hans faders; men dertil udfordres oftest både tid og flid. (Eilert Sundt 1855, 1967:213-14).

Allerede i 1855 undersøkte Eilert Sundt, en av pionerene innenfor norsk samfunnsforskning, det norske familie- og ekteskapsmønsteret. Hans studier bekreftet at kvinner og menn med arbeiderklassebakgrunn giftet seg tidligere enn personer som kom fra "eiendomsklassen".

Det norske samfunnet og befolkningens samlivsattferd har endret seg mye i løpet av de 150 årene som er gått siden den gang. I 1800-tallets Norge var det å gifte seg ofte et spørsmål om økonomi. Både for fattige og i de mer bemidlede lag av befolkningen kunne økonomien være avgjørende for når en kunne gifte seg, eller om det i det hele tatt ble noe giftermål. I våre dager må samliv og ekteskap sies å være oppnåelig for de aller fleste, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomi. Men, betyr dette også at sosial bakgrunn ikke lenger har noe å si for når en flytter sammen for første gang?

Dette er hovedspørsmålet i den analysen som presenteres her. Artikkelen er basert på data hentet fra Statistisk sentralbyrås (SSBs) spørreundersøkelse *Fremtidsplaner, familie og samliv* fra 2003.¹ (Se boksen om undersøkelsen.)

Sosiale og økonomiske ulikheter ved første samliv

Det er en vanlig oppfatning at formell tilknytning og familiebakgrunn er av mindre betydning enn tidligere, og vi liker gjerne å tro at alle har de samme mulighetene og at beslutninger tas uavhengig av sosial bakgrunn. På mange områder i livet spiller imidlertid sosial bakgrunn fortsatt en viktig rolle. Det ser også ut til å gjelde for samlivsstart. En gjennomgang av nyere utenlandske studier viser at både kvinner og menn med lav sosial bakgrunn gjennomgår ender tidligere ute med samboerskap og ekteskap enn dem som har middels og høy sosial bakgrunn (Wiik 2004). Også her i Norge er det tegn som tyder på en slik systematikk i etableringen av det første samlivet. Blom (1994) har vist at norske menn med lav sosial bakgrunn, målt ut fra hovedforsørgerens yrke (som oftest farens), inngår sitt første samboerskap tidligere enn andre menn.

Mer velkjent er det kanskje at egne sosiale og økonomiske ressurser (som inntekt, utdanningsnivå og studiesituasjon) har betydning for når en velger å

Kenneth Aarskaug Wiik

Begreper

Sosial bakgrunn: fars og mors høyeste fullførte utdanningsnivå

Sosial bakgrunn er målt ved å ta utgangspunkt i den av foreldrene med det høyeste fullførte utdanningsnivået. Variabelen er inndelt i tre nivåer: "lav" (obligatorisk utdanningsnivå), "middels" (videregående utdanning) og "høy" (universitets- og høyskoleutdanning).

Første samliv = samboerskap eller ekteskap

Begrepet *samlivsinngåelse* brukes som en samlebetegnelse for inngåelse av samboerskap og ekteskap.

Kenneth Aarskaug Wiik er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (kaw@ssb.no).

Om undersøkelsen *Fremtidsplaner, familie og samliv*

Undersøkelsen ble gjennomført av SSB våren 2003. 6 317 kvinner og menn i aldersgruppen 20 til 47 år deltok i undersøkelsen, og de fylte selv ut spørreskjemaet. Utvalget var landsrepresentativt med et frafall på 37 prosent.

I spørreskjemaet ble respondentene bedt om å liste opp sitt tidligere ekteskap og samboerskap. Vi har tatt utgangspunkt i deres første samliv, som for det store flertallet var et samboerskap (90 prosent). Disse samlivshistoriene er blitt analysert ved hjelp av forløpsanalyse, en analyseteknikk som gjør det mulig å finne sannsynligheten for at en person starter sitt første samliv på et bestemt tidspunkt.

Informasjon om respondentenes bosted, inntekt samt deres egen og foreldrenes utdanning er hentet fra SSBs registre.

Datainnsamlingen er finansiert av Norges forskningsråd, mens analysearbeidet dekkes av Norges forskningsråd og SSB i fellesskap.

etablere sitt første samliv. Lavt utdannede kvinner og menn starter sin samlivskarriere tidligere i livsløpet enn universitets- og høyskoleutdannede personer (Texmon 1999). En grunn kan være at det å studere er tidkrevende, og at det går ut over mulighetene til å jobbe og klare seg på egen hånd. Men, dersom en ikke studerer så øker sjansene for å starte det første samlivet i takt med at egen inntekt og utdanning øker (Blom 1994; Kravdal 1999; Thornton, Axinn og Teachman 1995).

Som mor, så datter

Av figur 1 kan vi se at kvinner starter sitt første samliv tidligere enn menn. Uansett sosial bakgrunn er kvinner rundt to år yngre enn menn ved starten av det første samlivet.

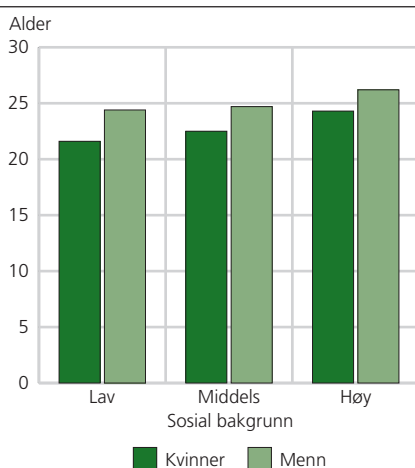
Jo lavere utdanning våre foreldre har, desto tidligere inngår vi vårt første samliv (se figur 1). Aller tidligst ute er døtre av foreldre som ikke har utdanning utover obligatorisk nivå. Kvinner med lav sosial bakgrunn er i gjennomsnitt 21,6 år gamle ved samlivsstart, mot 24,4 år for menn med tilsvarende bakgrunn. Personer med middels sosial bakgrunn, altså de som har foreldre med videregående utdanning, er noe eldre første gang de blir samboer eller gift. Aldersforskjellene i forhold til personer med lav sosial bakgrunn er imidlertid ikke så store.

De høyeste gjennomsnittsaldrer finner vi hos kvinner og menn med høy sosial bakgrunn. Høy sosial bakgrunn vil her si at en eller begge foreldrene har fullført en universitets- eller høyskoleutdanning. Kvinner med en slik sosial bakgrunn er i gjennomsnitt nesten tre år eldre ved samlivsstart enn kvinner med lav sosial bakgrunn. For menn er den tilsvarende forskjellen på omtrent to år (se figur 1).

Sosial bakgrunn har tydelige effekter ...

Sosial bakgrunn har altså betydning for når vi får vår første samlivserfaring. Men kanskje er det slik som Eilert Sundt foreslår i sitatet over, at sosial bakgrunn først og fremst virker indirekte på starten av det første samlivet gjennom egne sosioøkonomiske ressurser? For eksempel er det fortsatt slik her i Norge at kvinner og menn med høyt utdannede foreldre oftere selv tar fatt på langvarige utdanninger (Hansen 1999). Samtidig vet vi at studenter har mindre sannsynlighet for å gifte seg eller bli samboer enn unge som ikke studerer. Dette gir grunn til å spørre om ikke sammenhengen mellom sosial bak-

Figur 1. Gjennomsnittsalder ved første samlivsetablering, etter kjønn og sosial bakgrunn

Kilde: Fremtidsplaner, familie og samliv 2003.

grunn og samlivsstart er indirekte. Eller sagt på en annen måte, så er vi interessert i å finne om variasjonene i når en etablerer seg kan skyldes at foreldrenes utdanningsnivå påvirker barnas egne utdanningsvalg som igjen virker inn på samlivsstarten.

For å kunne besvare slike spørsmål, har vi behov for en mer raffinert analyse-teknikk. Her har vi tatt i bruk logistisk regresjonsanalyse, og resultatene fra denne analysen er gjengitt i tabell 1.² Modellen inneholder syv ulike variabler som kan tenkes å påvirke sammenhengen mellom sosial bakgrunn og starten av det første samlivet. Disse er: alder ved samlivsstart (ikke vist); eget inntekts- og utdanningsnivå ved samlivsstart; om en er student eller bosatt i urbane strøk når samlivet ble inngått; om foreldrene skilte seg i løpet av barndommen; og om en definerer seg selv som religiøs.³

Kort fortalt så viser regresjonsanalysen at sosial bakgrunn har betydning for når i livet kvinner og menn begynner sitt første samliv, uavhengig av en rekke andre kjennetegn ved den enkelte og ressurser hun eller han selv måtte ha opparbeidet seg i voksen alder. Alderen for når en etablerer seg første gang stiger i takt med at lengden på foreldrenes utdanning, altså deres sosiale bakgrunn, øker. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tidspunktet en etablerer seg for første gang er sterkest for kvinner, men også menns etableringsalder varierer med sosial bakgrunn. Menn med høy og middels sosial bakgrunn starter, i likhet med kvinner med en tilsvarende bakgrunn, sitt første samliv senere enn dem med lav sosial bakgrunn (se tabell 1).

... men alder ved samlivsstart varierer også med en rekke andre forhold

De sosiale ulikhetene i hvor ung eller gammel en er ved samlivsetableringen, skyldes altså ikke bare forskjeller i for eksempel tilbøyelighet til å begynne på en høyere utdanning. Men ikke uventet kan vi se at studenter skyver sitt første samliv lenger ut i livet enn ikke-studenter. Både menn og kvinner som fortsatt studerer ser ut til å vente lenger med sitt første samliv enn dem som er ferdig med utdanningen (se tabell 1).

Foruten effektene av sosial bakgrunn og studiesituasjon, viser regresjonsanalysen en klar sammenheng mellom egen årsinntekt og utdanningsnivå og samlivsstart. I motsetning til det å være under utdanning, så er sammenhengen mellom eget utdannings- og inntektsnivå og første samlivsinngåelse positiv. Med andre ord: jo høyere utdanning og inntekt en har, jo tidligere kommer samlivsstarten.

Et gjennomgående funn i studier av samlivsetablering er at religiøse personer inngår sitt første samliv senere enn ikke-religiøse. Dette tolkes ofte som et resultat av at religiøse følger mer tradisjonelle veier inn i familie og samliv, og at mange av dem gifter seg direkte, uten å gå veien om et samboerskap (se bl.a. Blom 1994; Texmon 1999; Lehrer 2004). Også i vår studie finner vi at religiøse kvinner, her definert som kvinner som ser religion som en viktig eller svært viktig del av livet, utsetter sin første samlivsinngåelse sammenlignet med mindre religiøse kvinner. Religiøsitet ser derimot ut til å bety langt mindre for menns samlivsstart (se tabell 1).

Det er vanlig å tro at foreldres samlivsbrudd har betydning for hva barna i sin tur vil velge. Skilsmissebarn kan for eksempel tenkes å være mindre innstilt på selv å gifte seg, og studier har vist at barn av skilte foreldre oftere blir

Tabell 1. Sosial bakgrunn og odds for inngåelse av første samliv i en gitt måned. Logistisk regresjon

Variabel	Oddsrate	
	Menn	Kvinner
Sosial bakgrunn		
“Lav” (ref.)	1.00	1.00
“Middels”	0.88	0.81
“Høy”	0.83	0.62
Egen inntekt		
(hele 10 000 kr)	1.02	1.02
Utdanning (0-8)	1.11	1.12
Student (“1” = ja) ..	0.88	0.79
Foreldre skilt (“1” = ja) ..	-	-
Religiøs (“1” = ja) ..	-	0.82
Urban (“1” = ja) ..	-	-
Antall med samliv	2 245	2 609

Kun verdier med p-verdi < 0.5 er oppgitt.
Kilde: Fremtidsplaner, familie og samliv 2003.

samboer (Hoem 1995). Og siden første samboerskap gjerne starter tidligere enn første ekteskap, kan det være grunn til å tro at skilsmissebarn innleder sin samlivskarriere tidligere enn dem som kommer fra "intakte" hjem. Også bosted og tilgangen på mulige partnere kan ha mye å si for når personer flytter sammen for første gang. Kvinneunderskuddet i Utkant-Norge er et velkjent eksempel på dette. Dessuten er det tenkelig at samlivsverdier varierer med folketetthet, noe som kan påvirke om en blir gift eller samboer.

Regresjonsanalysen gjengitt i tabell 1 besvarer disse spørsmålene. Om en har opplevd at foreldrene flyttet fra hverandre har ingen betydning for når en selv velger å starte sitt første samliv. I denne analysen er det bare skilt mellom dem som bodde i en av de store byene kontra ellers i landet. Målt på denne måten, ser det heller ikke ut til at det å være bosatt i urbane kontra rurale strøk påvirker starten av det første samlivet (se tabell 1).

Påvirker foreldrene?

Første samlivsinngåelse påvirkes naturlig nok av en lang rekke forhold. Utseende, personlighet og intelligens er noen eksempler på kjennetegn som nok de fleste vil være enige i er viktige for den enkeltes ønsker og suksess på "samlivsmarkedet". Tilgangen på aktuelle samlivspartnere kan være en annen viktig faktor. Og ikke minst vil hva som er vanlig og forventet i ulike miljøer forventes å ha mye å si. I denne studien av hvem som er tidligst ute med å starte det første samlivet har vi trukket inn både sosial bakgrunn, det vil si trekk ved oppvekstfamilien, og den enkeltes egne ressurser og egenskaper.

Vi har sett at årsinntekt, utdanning og religion påvirker når vi etablerer vårt første samliv. Økning i utdanningsnivå og årsinntekt fremskynder førstegangs ekteskap eller samboerskap, mens det å være under utdanning forsinker det første samlivet. Dette rimer godt. En jobb bedrer muligheten til å klare seg på egen hånd. Unge kvinner og menn som ikke studerer vil nok ofte være i en fulltidsjobb og ha høyere inntekt enn studenter, mens en fullført (høyere) utdanning åpner opp for å få en fast og godt betalt jobb.

Religiøse kvinner starter sitt første samliv senere enn mindre religiøse kvinner. Som nevnt, kan dette bero på et "ventepress" i kristne miljøer, som i praksis innebærer at disse kvinnene utsetter sitt første samliv til den dagen de går til alters. I vår undersøkelse finner vi derimot ingen sammenhenger mellom foreldres skilsmisse eller å bo urbant og egen samlivsstart. I den samme spørreundersøkelsen som er analysert her, ble de yngste også spurt om sine giftermålsplaner. Om en så seg selv som gift eller ikke en gang i fremtiden, så heller ikke ut til å være påvirket av foreldrenes skilsmisse (Lyngstad og Noack 2005). Dessuten har vi i denne analysen sett på inngåelse av både første samboerskap og ekteskap. Det kan tenkes at separate analyser av de to samlivsformene ville ha gitt andre resultater.

Selv om partnervalg og samliv er personlige valg, vil nok første samlivsinngåelse i de fleste samfunn være påvirket av omgivelsenes, og særlig foreldrenes, forventninger og holdninger. I tråd med dette konkluderte en amerikansk studie med at høyt utdannede og økonomisk ressurssterke foreldre i større grad enn mindre ressurssterke foreldre var i stand til å påvirke tidspunktet for barnas første giftermål (Axinn og Thornton 1992). Både økonomiske og normative sanksjoner ble tatt aktivt i bruk for å få barna til å gifte seg i en for dem passende alder. Vår studie bekrefter at også her i Norge varierer alderen ved starten av det første samlivet med foreldrenes sosiale og kulturelle bak-

¹ Artikkelen er basert på en mastergradsoppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo. For nærmere informasjon om fremgangsmåte og data, se Wiik (2004) eller <http://www.digbib.uio.no/publ/iss/2004/22461/samliv.pdf>.

² I den logistiske regresjonsanalysen beregnes oddsen for at enslige kvinner og menn starter sitt første samliv i en bestemt måned gitt at de ellers er like. Regresjonsmodellen er også kontrollert for alder ved samlivsstart, og oddsen for samlivsinngåelse stiger frem til respondentene er i aldersgruppen 25-29 år (menn) og 20-24 år (kvinner), for deretter å synke.

³ For å sikre at personer som ikke startet sitt første samliv i samme måned er sammenlignbare, er det årlige inntektsnivået målt året før starten av hvert observasjonsintervall. Årsinntekten er inflasjonsjustert. For å måle bostedseffekter, har jeg tatt utgangspunkt i hvorvidt respondentene var bosatt i en av Norges tre største byer (Oslo, Bergen og Trondheim) ved samlivsetableringen. Religiositet er målt ved et spørsmål om hvor viktig religion er for den enkelte på intervjudispunktet. Spørreskjemaet inneholdt også et spørsmål om samlivsbrudd mellom foreldrene. Et kriterium at eventuelle samlivsbrudd mellom foreldrene skjedde innen respondentene fylte 17 år.

grunn, her målt ved deres utdanning. Dette peker i retning av at foreldrenes utdanningsnivå "farger" unge kvinner og menn når det gjelder hva som er en "passende" alder for dem å starte sitt første samliv.

Krake søker make

Ordspråket "krake søker make" synes å være aktuelt også i våre dager. Flere nyere norske studier viser at vi gjerne finner oss en partner med noenlunde samme sosiale bakgrunn, utdanning eller yrke (Hansen 1995; Birkelund og Goodman 1997). En årsak til at mange velger å inngå samliv med en partner med tilsvarende eller høyere sosial bakgrunn, kan være at dette er en måte å øke sannsynligheten for sosial og økonomisk mobilitet. Å komme fra samme sosiale bakgrunn kan gi bedre grobunn for gjensidig respekt og forståelse, men også påvirke hvem en omgås. Indirekte kan dette tenkes å bidra til at personer med lav sosial bakgrunn blir samboer eller gift for første gang tidligere i livet enn andre. Siden det finnes flere med lav sosial bakgrunn, vil personer med slik bakgrunn ha flere partnere å velge mellom. Det vil si at prosessen med å lete etter en passende partner ikke trenger å bli like lang som for andre.

De sosiale skjevhetene i når en etablerer seg er tydeligst blant kvinner, og foreldrenes utdanningsnivå får større konsekvenser for når en kvinne velger å begynne sitt første samliv. Om kvinner er mer konforme med foreldrenes verdier og atferd enn menn, eller lettere lar seg påvirke av foreldrenes ønsker, er ikke mulig å si ut fra vår undersøkelse. En forklaring på denne kjønnsforskjellen kan like fullt være at kvinner, som også i våre dager gjerne har hovedansvaret for graviditet og barnefødsler, føler et sterkere press på sin samlivsattferd fra for eksempel venner og familie enn menn. I tillegg kan vi stille oss spørsmålet om ikke kvinner i ulik grad sosialiseres inn i tradisjonelle kjønnsroller. For kvinner med lav sosial bakgrunn kan pardannelse i ung alder være en alternativ måte å "forberede fremtiden" på (Liefbroer og de Jong Gierveld 1993), der samliv og barn prioriteres fremfor en yrkeskarriere. I sum stemmer dette godt overens med det mønsteret vi finner her.

Variasjoner i smak, holdninger og verdier forklares ofte med utgangspunkt i sosial bakgrunn. Også mye av vår atferd varierer systematisk ut fra sosial bakgrunn. Det er med andre ord grunn til å tro at sosialisering innenfor familien på ulike vis og i varierende grad bidrar til en reproduksjon av samfunnets klassestruktur. Denne studien viser at en slik sosial arv også gjør seg gjeldene for når i livet vi nordmenn velger å starte vårt første samliv.

Referanser

- Axinn, W. G. og A. Thornton (1992): "The Influence of Parental Resources on the Timing of the Transition to Marriage", *Social Science Research*, 21 (1992): 261- 85.
- Birkelund, G. E. og L. A. Goodman (1997): "'Birds of a Feather Flock Together' - The Association between Husband's and Wife's Occupations in Norwegian Two-Earner Families", i Grønmo, S. & B. Henrichsen (red.) (1997): *Society, university, and world community: essays for Ørjar Øyen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Blom, S. (1994): "Marriage and Cohabitation in a Changing Society: Experience of Norwegian Men and Women Born in 1945 and 1960", *European Journal of Population*, 10 (2): 143-73.
- Hansen, M. N. (1995): *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hansen, M. N. (1999): "Utdanningspolitikk og ulikhet", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40 (2): 172-203.
- Hoem, B. (1995): *Kvinnors och mäns liv. En rapport från SCB:s undersökning om familj och arbete. Del 2. Parbildning och separationer*. Demografiska rapporter 1995:2.2. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Kravdal, Ø. (1999): "Does marriage require a stronger economic underpinning than informal cohabitation?", *Population Studies*, 53 (1999): 63-80.
- Lehrer, E. L. (2004): "The role of religion in union formation: An economic perspective", *Population Research and Policy Review*, 23 (2): 161-85.
- Liefbroer, A. C. og J. de Jong Gierveld (1993): "The Impact of Rational Considerations and Perceived Opinions on Young Adults' Union Formation Intentions", *Journal of Family Issues*, 14 (2): 213-35.
- Lyngstad, T. H. og T. Noack (2005): "Vil de velge bort familien? En analyse av unge nordmenns ekteskaps- og fruktbarhetsintensjoner", *Tidsskrift for ungdomsforskning* (Under publisering).
- Sundt, E. (1855, 1967): *Om giftermål i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Texmon, I. (1999): "Samliv i Norge mot slutten av 1900-tallet. En beskrivelse av endringer og mangfold." Vedlegg 3 i NOU 1999:25. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Thornton, A., W. Axinn og J. D. Teachman (1995): "The Influence of Enrollment and Accumulation on Cohabitation and Marriage in Early Adulthood", *American Sociological Review*, 60 (5): 762-74.
- Wiik, K. Aa. (2004): *Familiebestemt eller individualisert samlivsattferd? Forløpsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tidspunkt for første samlivsetablering*. Mastergradsoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.